

ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อ ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

Community Potentiality and Participation in Implementation of Community Learning Sources to Promote Educational Management Thoroughly at Phra Samut Chedi District in Samut Prakan Province

นางเยาว์ อุทุมพร¹ จีรภัทร อาคนารี² ปรีชา ธนะวิบูลย์³

Nongyao Utoomporn¹ Jeerapat Ardnaree² Preecha Thanawiboon³

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

²อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

³อาจารย์ ดร.ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 2) ศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาและ 3) ศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 22 คน ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ของสำนักพัฒนาชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในอำเภอพระสมุทรเจดีย์จำนวน 440 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และแนวคำถามสำหรับสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพระสมุทรเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40-60 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือมากที่สุด ผลงานส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดมารุ่นต่อรุ่น กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากครูอาจารย์ และการรับการฝึกอบรม สำหรับกรรมวิธีในการผลิตก็จะไม่ซับซ้อนเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่ายและใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น 2) ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในระดับสูงที่สุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับปานกลางและ 3) แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ใน

ชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาคือจัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในรูปแบบของเว็บไซต์และการจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนจัดให้
มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับควรมีนโยบายส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นใน
สถานศึกษาอย่างจริงจัง

คำสำคัญ: ศักยภาพของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้

Abstract

The objectives of this research were (1) to study community learning sources facilitating educational management in Phra Samut Chedi district, Samut Prakan Province; (2) to study community potentiality and participation in implementation of community learning sources to promote educational management thoroughly; and 3) to develop the guidelines of using community learning sources to promote educational management thoroughly in Phra Samut Chedi district, Samut Prakan province. This was a mixed-method participatory research. The research informants were 22 local wisdom experts; while the research sample consisted of 440 community leaders, educational and institutional administrators, supervisors, teachers, staff members of the Department of Community Development, and board members of educational institutions. The research tools included interview forms, questionnaires, and guidelines for focus group discussion. Quantitative data were statistically analyzed using the mean and standard deviation; while qualitative data were analyzed with content analysis.

The results showed that (1) most of local wisdom experts of Phra Samut Chedi district were female, aged 40 - 60 years, with educational qualification of Prathom Suksa IV level or lower, and residing in Na Kluea sub-district; most of their products required artisans' special skills, and were ancient products inherited from generation to generation; the learning process and accumulated experiences were different and included self-access learning, ancestor's heritage, learning from teachers or instructors, and receiving training; the production procedures were not complicated focusing on simple production methods with the use of available local raw materials; (2) the overall community potentiality in implementing community learning sources to promote educational management was at the moderate level; the item with the highest rating mean was that on the community being willing to support the conservation of local wisdom to remain with the community; on the other hand, both the overall and by-aspect participations of the community in implementing local learning sources to promote educational management were rated at the moderate level; and (3) the guideline for implementing community learning sources to promote education management were as follows: a directory of local wisdoms should be created; database on local wisdoms should be create both in the form of websites and documents including printed media, videos, and computer-assisted instruction programs; there should be exhibitions on local wisdoms; and the administrators at every level should have policies to concretely promote local-based curriculum in schools.

Keywords: Community potentiality, Community participation, Local wisdom, Learning sources

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาที่เหมาะสมควรส่งเสริมให้จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาศักยภาพให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และที่สำคัญคือการส่งเสริมให้นำคุณค่าจากสรรพสิ่งทั้งใกล้ตัวและไกลตัวซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษามาใช้ในการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ โดยมีการประสานความร่วมมือกับครอบครัวและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน มีความรักและภาคภูมิใจในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง ชุมชนจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการศึกษาเพราะชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่ง ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์ (2544, น.10) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายของการเชื่อมโยงประสบการณ์ ทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ที่มีคุณค่า สอดคล้องกับพจนี เทียมศักดิ์ (2543, น. 57) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตเพราะแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในครอบครัว ชุมชน วัดและธรรมชาติ รวมทั้งผู้ให้การถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ปู่ ย่า ตายาย เพื่อน ครู พระ หมอพื้นบ้าน ต้นไม้ สัตว์ ทุกคน ทุกสิ่งในโลกล้วนถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ในชีวิต ถือได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกัน สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของสถานศึกษาทุกแห่งเพื่อนำมาส่งเสริมและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทุกฝ่ายในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาต้องร่วมมือกันสนับสนุนซึ่งกันและกันในการนำแหล่งเรียนรู้เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงาน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรม และประเพณี ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่สามารถเชื่อมโยงความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตผ่านกระบวนการทางปัญญาจนตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวจัดว่าเป็นพื้นฐานของความรู้ใหม่ๆ ในปัจจุบัน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญเหล่านี้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างมีน้อยเนื่องจากสถานศึกษานั้นในการทำกิจกรรมด้านอื่นๆ ชุมชนก็ไม่ได้มุ่งเน้นเกี่ยวกับด้านการจัดการศึกษามากนัก ซึ่งถ้าสถานศึกษานำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จะเป็นการช่วยให้องค์ความรู้เหล่านั้น ไม่เกิดการสูญหายและทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเองที่สืบทอดต่อกันมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไล กันทะใจ (2550, น. 88) ได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนและชุมชนมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นอำเภอหนึ่งที่มีแหล่งการเรียนรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาที่หลากหลาย อำเภอพระสมุทรเจดีย์แบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบล แต่ละตำบลแบ่งออกเป็นหมู่บ้าน

รวม 42 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลนาเกลือมี 8 หมู่บ้าน ตำบลบ้านคลองสวนมี 4 หมู่บ้าน ตำบลแหลมฟ้าผ่ามี 13 หมู่บ้าน ตำบลปากคลองบางปลากดมี 4 หมู่บ้าน และตำบลในคลองบางปลากดมี 13 หมู่บ้าน มีสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์จำนวนรวม 24 โรงเรียน (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2556) อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้หลากหลายสาขาทั้งสาขาศิลปกรรม งานประดิษฐ์ สาขาคหกรรม ด้านอาหาร รวมทั้งด้านศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากรในชุมชนที่สามารถนำไปใช้เพื่อจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรงจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองตามความถนัดและความสนใจของตนเอง ก่อให้เกิดคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เกิดความรัก ความผูกพัน ภูมิใจในท้องถิ่น และชุมชนของตน ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และเป็นการดึงเอาความสามารถของชุมชนโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

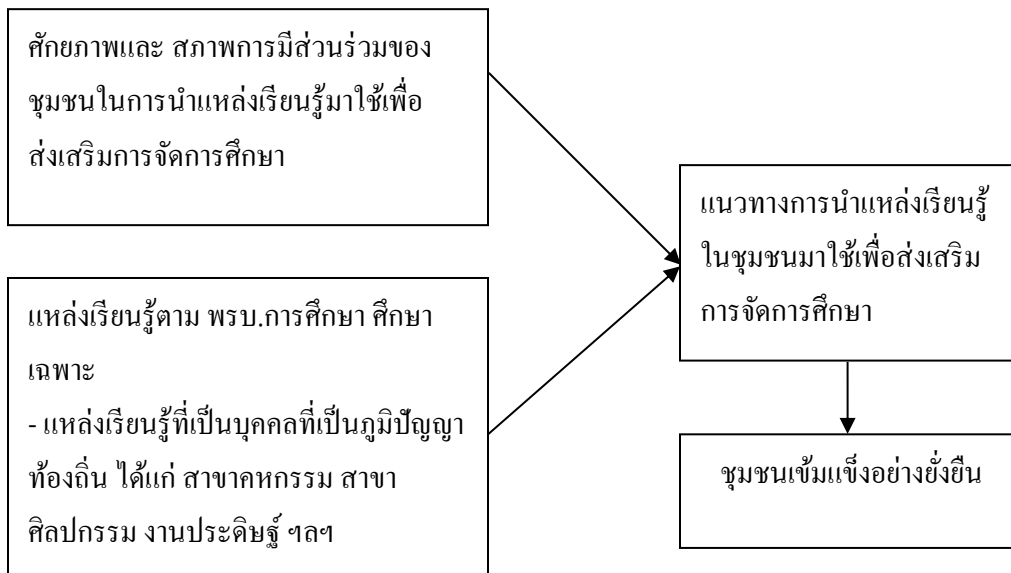
1. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร/กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาพิเศษ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น ที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการวิจัยนี้มุ่งศึกษาแหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนรวมทั้งแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
3. พื้นที่ในการศึกษา แหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 เฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ในที่นี้คือภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และแหล่งข้อมูล / ผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มที่ 1 สำหรับกรณีศึกษาภาคสนาม

ผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ของสำนักพัฒนาชุมชน ศึกษานิเทศก์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวน 25 คน สำหรับให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีใครบ้าง เป็นภูมิปัญญาด้านใด เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และ 2) ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 22 คนซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มที่ 2 สำหรับการศึกษาระดับปริมาณ มีการดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่าง สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ดังนี้

1. ประชากร คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งหมด 5 ตำบลคือ ตำบลนาเกลือ ตำบลบ้านคลองสวน ตำบลแหลมฟ้าผ่า ตำบลปากคลองบางปลากด และตำบลในคลองบางปลากด จำนวน 42 หมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 130,614 คน (สำนักทะเบียนอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์และเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า, ข้อมูล ณ วันที่ 20 สิงหาคม 2558)

2. กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งหมด 5 ตำบล รวมทั้งสิ้น 400 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิด ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973, pp. 1088 – 1089) ที่ระดับความเชื่อมั่นประมาณ 95% ความคลาดเคลื่อน 5 % ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น

กลุ่มที่ 3 สำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มประกอบด้วย ผู้บริหารในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์เขตพื้นที่การศึกษา ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมจำนวน 15 คน

เครื่องมือและเทคนิควิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1. **แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น** : โดยมีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติ ผลงาน/ผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และสังสรรค์ ประสิทธิภาพ ภูมิปัญญา และขั้นตอนในการผลิตผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดและอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์

2. **แบบสอบถาม** เกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

ตอนที่ 4 แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

3. **แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ** โดยมีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด เกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน แล้วนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย กำหนดขอบข่ายนิยามของตัวแปร แล้วร่างแบบสอบถาม แนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ให้สอดคล้อง และครอบคลุมกับนิยามของตัวแปร

2. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจนเกี่ยวกับภาษา และปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

3. จัดทำแบบสอบถามและแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ แล้วนำไปทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงกับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง

4. วิเคราะห์คุณภาพของแบบสอบถามโดยคำนวณค่าความเที่ยง (reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเที่ยง .87

5. จัดทำแบบสอบถามและแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

4. **เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล** ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปแบบ สมุดบันทึกการปฏิบัติงานภาคสนาม เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ผู้บริหาร
ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ และสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยให้นักศึกษาที่เรียนใน
รายวิชาวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้ร่วมเก็บข้อมูลจริงพร้อมกับผู้วิจัยด้วย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่าง วันที่
1 กรกฎาคม – 7 สิงหาคม 2558

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยจัดส่งแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลโดยผ่าน
กำนันและผู้ใหญ่บ้านของแต่ละตำบล ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ เป็นผู้ทำการรวบรวมข้อมูลและเก็บข้อมูลได้
ทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 100

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญในวันอังคารที่ 24 พฤศจิกายน 2558
เวลา 9.30 - 12.00 น. ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอพระสมุทรเจดีย์ (หลังเล็ก) จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย ผู้บริหาร
ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครู อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น
จำนวน 15 คน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation)
โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การใช้การสังเกตและการสนทนากลุ่ม และจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
ควบคู่กัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content
analysis) สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบคำถามการวิจัย

2. ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่
ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สรุป
ผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ที่ทำการสัมภาษณ์ในภาพรวมมี
จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน จาก 5 ตำบลคือ นาเกลือ แหลมฟ้าผ่า ปากคลอง
บางปลาгод ในคลองบางปลาгодและบ้านคลองสวน จำแนกตามสาขาที่ทำการศึกษาประกอบด้วย ภูมิปัญญาสาขา
คหกรรม ได้แก่ ด้านอาหาร สาขาศิลปกรรม ได้แก่ด้านหัตถกรรม ด้านงานประดิษฐ์ สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้าน
การสืบสานตำราสมุนไพร และด้านอื่นๆ คือ การทำน้ำหมักชีวภาพ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลงาน

หรือผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และสิ่งสมประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ลักษณะผลิตภัณฑ์/
ผลงาน และอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยสรุปมีดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 17 คน
คิดเป็นร้อยละ 77.27 มีอายุ 40-60 ปีมากที่สุด จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 59.09 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา
หรือต่ำกว่า จำนวนเท่ากับ 16 คน คิดเป็นร้อยละ 72.73 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ
72.73 อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือมากที่สุด จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 40.91

กระบวนการเรียนรู้และสิ่งสมประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาสรุปได้ดังนี้

- 1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการคิดค้นและการลองถูกลงผิดด้วยตนเองโดยใช้การสังเกตผลที่ได้ทำได้บ้าง
เสียบ้างผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมานาน นำมาแก้ไขจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ดีและมีคุณภาพ
- 2) การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ โดยมีการคิด
พัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากของเดิมให้มีความทันสมัย หลากหลายมากขึ้น
- 3) การเรียนรู้จากครูรุ่นเก่า ครูบาอาจารย์และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ
และประสบการณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปรับแต่งตามยุคสมัย
- 4) การเรียนรู้โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงาน
ราชการของจังหวัดสมุทรปราการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม โดยทำการฝึกฝนและปฏิบัติจนเกิด
ความชำนาญและมีการพัฒนาต่อยอดให้เกิดความหลากหลายและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน

ผลิตภัณฑ์หรือผลงาน

งานของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นถ้า
เป็นงานที่เป็น สาขากรรม เช่น อาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบทอดต่อๆ กันมา
จนถึงในยุคปัจจุบัน เช่น อาหารที่ทำจากกุ้ง ได้แก่ กุ้งเหยียด กุ้งแห้ง กุ้งกรอบแก้ว หรือพวกขนมต่างๆ เช่น ขนม
จาก ขนมเกสรดอกกล้วยก็มีการเพิ่มเติมส่วนผสมจากลูกจากลงไปเพื่อให้มีรสชาติดีขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์
ของอาหารประเภทนั้นๆ ไว้ เช่น รสชาติ รูปลักษณะ บางอย่างยังคงเหมือนเดิมเช่นขนมจากก็ยังใช้ใบจากมาห่อ
สาขาสถปัตยกรรม ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคุณภาพ
เรื่อยมา ผลงานต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิ
ปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือรบจำลอง กระจกแกะลายเพนทสี การประดิษฐ์ปรัมเกียรดี การทำปฐพี บ้าน
ต่อไม้ประดิษฐ์ บายศรีดอกไม้นวด การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ฝั่มด้อย้อมจากต้นจาก ภูวนธุ์จากใบลาน เป็น
ต้นสาขาสาธารณสุข ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์ ได้แก่
ยาสีฟันสมุนไพร ขมิ้นผง ขมิ้นหอมเกิดผล ยาหม่อง เป็นต้น สำหรับสมุนไพรส่วนใหญ่ที่ใช้ก็เป็นวัสดุ
ที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จะมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่มีในหลากหลายวิธี คือ การได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสอนให้กลุ่มคนตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในสถานที่ราชการและเอกชนการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับญาติพี่น้อง เพื่อนและบุคคลทั่วไปในชุมชน ที่สนใจเข้ามาศึกษาที่แหล่งผลิตเป็นรายๆ ไป ทำมาแล้วหลายคน หลายรุ่น มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สำหรับบางภูมิปัญญาก็ไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนภายนอก จะส่งต่อเฉพาะในครอบครัวลูกหลาน เท่านั้น

การผลิตผลิตภัณฑ์

การผลิตผลิตภัณฑ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็น สาขาหัตถกรรมด้านอาหาร สาขาศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม และสาขาสาธารณสุขด้านการสืบสานตำราสมุนไพร ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นหาซื้อได้ง่ายเน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ผลิตภัณฑ์จากกุ้ง การทำปุ๋ยสเต็ม ขนมาจาก การทำผ้ามัดย้อมจากต้นจาก การทำพวงกุญแจจากรากคำพู

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

การวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการมีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

2.1 ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ข้อที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน รองลงมาคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ สามารถบอกเส้นทางการเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ และชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในช่องทางต่างๆ

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีความคิดเห็น โดยภาพรวมและรายข้อทุกข้ออยู่ในระดับปานกลาง

3. ผลการศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

3.1 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1.1 ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง โดยในการจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ให้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยให้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่าย เช่น

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล พัฒนาชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
สำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละตำบล ซึ่งมี 42 หมู่บ้าน ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ว่า มีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและ
ผลิตภัณฑ์ของแต่ละคนอะไรบ้าง จัดประชุมทำแผนและโครงการร่วมกันซึ่งควรมีงบประมาณรองรับและมีการ
ตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ และต้องปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ ในการ
จัดทำข้อมูลสารสนเทศสามารถจัดทำในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

- 1) จัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเชิดชูเกียรติของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียด
ของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลงานของแต่ละคน
- 2) การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของเว็บไซต์ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการสืบค้น
อ้างอิง โดยมีการปรับข้อมูลให้ทันสมัย
- 3) การจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น เพื่อ
เผยแพร่ชื่อเสียงความสามารถและผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.2 ในหน่วยงานหลักได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ
ควรจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรสำหรับส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบมีการประสาน
ร่วมมือกันกับหน่วยงานที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันในหน่วยงานอื่นโดยจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูล
สารสนเทศและใช้ร่วมกัน

3.1.3 ควรจัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในทุกปีหรือทุกภาค
เรียน มีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและรณรงค์ให้สถานศึกษาทุกแห่งให้ความร่วมมือในการ
นำผู้เรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจเกี่ยวกับภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น

3.2 การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษาควรมีนโยบาย
ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจัง โดยให้มีระเบียบ
หรือข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาโดยให้หลักสูตรมีสภาพเท่ากับการจัดการเรียนการสอน
ตามหลักสูตรแกน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยคณะครู อาจารย์และผู้บริหารต้องร่วมกันทำหลักสูตร
ท้องถิ่นและดึงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนโดยกำหนดแนว
ทางการสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาของรายวิชา หรือจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม มีการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผล
การเรียนรู้ เพื่อเป็นการสร้างค่านิยมให้นักเรียน รักในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง

3.2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา
ท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในรายวิชาการศึกษาทั่วไป หรือสร้างเนื้อหาที่
สอดแทรกเข้าไปในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาให้นักศึกษามีจิตสำนึกรัก
ชุมชนท้องถิ่นที่อาศัย ตลอดจนสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้นักเรียนสนใจ
สามารถศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพต่อยอดได้ในอนาคตต่อไปได้

3.2.3 ผู้บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหน่วยงานที่จัดการทางการศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2.4 จัดให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสถานศึกษาเป็นผู้ประสานงานการอบรมให้ความรู้กับคนในชุมชน และมีข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งหมดรวมอยู่ในสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีจำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40-60 ปีมากที่สุดซึ่งเป็นวัยที่ค่อนข้างมีอายุ เนื่องจากในวัยนี้เป็นวัยที่ได้มีการสังสรรค์ประสบการณ์ในการทำงานจนเกิดความชำนาญ และงานส่วนใหญ่เป็นงานศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ซึ่งต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและความเชี่ยวชาญในการทำงานเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน และมีการค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ มาพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ผลงานต้องมีความประณีต ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือรบจำลอง กระจกแกะลายเพนทัส การประดิษฐ์ปฐมาเกียรติ์ การทำปฐมาเกียรติ์ บ้านดอกไม้ประดิษฐ์ บายศรีดอกไม้สด การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก ภูวนัตถ์จากใบลาน เป็นต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของสมบัติ พรหมพันท้าว (2551) ที่ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะค้นหาความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ เพื่อเป็นองค์ความรู้ไม่ให้สูญหายและมีการนำไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนต้องการให้หน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุด้านการใช้ภูมิปัญญา ต้องการได้รับเชิญไปให้ความรู้และให้มีตลาดรองรับผลผลิตอีกด้วย ภูมิปัญญาส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นส่วนใหญ่ และมีประสบการณ์ประมาณ 10 ปี และมีการพัฒนาฝีมือตนเองอยู่เสมอรวมทั้งมีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นการฝึกฝีมือตลอดเวลารวมทั้งการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการศึกษาระบบการเรียนรู้และสังสรรค์ประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสังสรรค์ประสบการณ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาคือการได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ มีการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอดให้มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของคนตามยุคตามสมัยมากขึ้น เช่น การทำผลิตภัณฑ์จากกุ้ง ขนมหาก ขนมหกสรดอกกล้าเจียกลูกจาก โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองถูกลองผิด ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมางานที่ออกมาทั้งสวยและไม่สวย แต่อาศัยใจรักและความมุ่งมั่นค่อยๆ พัฒนาฝีมือต่อยอดไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้คุณภาพที่ดีที่สุดและเป็นที่ต้องการ เช่น การทำเรือรบจำลอง การประดิษฐ์ปฐมาเกียรติ์ บ้านดอกไม้ประดิษฐ์ การสานปลาตะเพียนจากใบจาก โดยการเรียนรู้จาก ครูบาอาจารย์ ครูรุ่นเก่า และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความ

ชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีการหาทำทางที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีการค้นหาลูกเล่นต่างๆ เช่น การทำพวงหรีดอุปกรณ์เครื่องครัว การสานตะกร้าพลาสติก การทำบ้านต้นไม้ประดิษฐ์ ฐานนี้จากไบลาน มีการหารูปแบบใหม่ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากจำเจ ทำให้สามารถนำมาประกอบอาชีพได้ โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการของจังหวัดสมุทรปราการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้จากผ้าใยบัว การทำสมุนไพรหอม การทำน้ำหมักชีวภาพซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเรา ไพรวรรณ (2548, น.20 – 23) ที่สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์มีอยู่ 8 รูปแบบหลักๆ คือ การลองผิดลองถูก การลงมือทำจริง การสาธิตวิธีการ / การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การเรียนรู้โดยพิธีกรรม มาจากศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูปักหลัก

3. ผลการศึกษารวมวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์และการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย ส่วนใหญ่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเป็นหลักเช่น กุ้ง ปู ไบจาก ลูกจาก การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ ให้กับลูก หลาน พี่ น้อง เพื่อน นักเรียน นักศึกษาและประชาชนโดยทั่วไป และมีผู้สนใจเข้าเรียนรู้หลากหลาย การเรียนทั้งที่เรียนเป็นกลุ่มหรือเรียนแบบตัวต่อตัว ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, น. 91 - 92) ที่ว่ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ ของชุมชนมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายรูปแบบด้วยกัน คือ 1) ถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทกันหรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิทกัน 2) การถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เช่นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม 3) ทดลองปฏิบัติโดยการซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีการลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ และ 4) การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้ประสบการณ์

4. ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในระดับสูงที่สุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน รองลงมาคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์สามารถบอกเส้นทางเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ และชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในช่องทางต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะอำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นอำเภอที่มีแหล่งเรียนรู้หลากหลายไม่ว่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงานแหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียง เช่น การทำกุ้งเหยียด การทำเรือรบจำลอง การทำปฐพีไฟ เป็นต้น คนในชุมชนเองเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานก็คาดหวังอยากให้ชุมชนท้องถิ่นของตนเองมีความเจริญก้าวหน้าและเป็นที่รู้จักของคนต่างๆ เมื่อ

เป็นที่รู้จักและมีคนเข้ามามากขึ้นก็ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นตามไปด้วย และภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ดีคุณค่าให้คนภายนอกเข้ามาในชุมชน อยากรู้จักชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าคนในชุมชนช่วยอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบอกแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น การเดินทาง และคนในชุมชนร่วมมือกันดูแลและอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงไว้ก็จะยิ่งทำให้คนเข้ามาศึกษาและเรียนรู้มากขึ้นและถ้ามีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลในสื่อต่างๆ จะทำให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงมากขึ้นตามมาด้วย สอดคล้องกับภคผล สมแสน (2546) ให้แนวคิดที่ว่า ศักยภาพของชุมชนเป็นขีดความสามารถหรือความพร้อมของกลุ่มบุคคลในชุมชนเดียวกันที่จะกระทำการใดๆ ให้เป็นผลสำเร็จ รวมถึงการแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน รวมไปถึงความสามารถในการประสานความร่วมมือภายในชุมชน โดยสามารถแก้ไขปัญหาที่มีมาจากภายนอกด้วยเพื่อประโยชน์โดยรวมของชุมชน

5. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้อทุกข้อ มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ คนในชุมชนเองต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองส่วนใหญ่ก็จะไม่มีเวลามากในการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานราชการจัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือในการวางแผนกำหนดเป้าหมาย ร่วมให้ข้อมูล ร่วมดำเนินการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ร่วมจัดหางบประมาณในการดำเนินการ ร่วมประเมินผลการดำเนินงานหรือให้ข้อคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการจัดการศึกษา กระบวนการเหล่านี้ต้องใช้เวลา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถ้าจะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลควรต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นเริ่มต้น ไปจนถึงขั้นสุดท้ายจะเกิดประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุด สอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในช่วงต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาดังนี้ 1) ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา 2) ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนา 3) ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา และ 4) ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา สอดคล้องกับ โคเฮนและอัลคอฟ (Cohen and Uphoff อ้างถึงในจรัญญา บันเทิง, 2548) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้านคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลสำหรับการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ นี้ นักวิชาการสาขาต่างๆ มีจุดเน้นของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไปและงานวิจัยดังกล่าวนี้ ยังสอดคล้องกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527 อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539) ที่สรุปว่า การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้ แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ ดังนั้นองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคิดหาวิธีการที่จะสร้างความศรัทธาและชี้แนวทางให้เห็นว่าถ้ามีการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาจะเกิดผลที่ได้อย่างไรกับคนในชุมชน ลูกหลานคนรุ่นใหม่จะได้ประโยชน์อย่างไรกับการกระทำของคนในชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจียมพดล ไชยบาลักษณ์ (2547) ได้ทำการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาพบว่า ด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรท้องถิ่นและสาระเพิ่มเติมอยู่ในระดับปานกลาง

6. จากผลการศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ โดยอาจจัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของเว็บไซต์ การจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สำหรับการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่าง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ วารี หอมอุดม (2553, น. 37) ที่ว่า หลักสูตรของสถานศึกษาในทุกระดับต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อแสดงความเป็นไทย และ ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์กับการตลาดเพื่อการผลิตและการเผยแพร่ให้นานาประเทศได้รู้จักภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, น.117 – 118) ที่ว่าในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นควรมีการถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น แนวทางดังกล่าวจะทำให้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงอยู่ต่อไป ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกิดความรัก ความผูกพัน ภูมิใจในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ควรพิจารณาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ไปจัดดำเนินการเพื่อให้เกิดผลงานที่ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในการดำเนินการควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภออื่นในจังหวัดสมุทรปราการ หรือในจังหวัดอื่น ให้ครอบคลุมทุกจังหวัด เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติให้คงอยู่ต่อไป

2. ควรมีการวิจัยเพื่อหาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป

บรรณานุกรม

- เจียมพล ไชยาลักษณ์. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา* สังกัด
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นภคด ฮมแสน. (2546). *การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการอุทยานแห่งชาติ กรณีศึกษาอุทยาน
แห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- พจนี เทียมศักดิ์ (2543). *ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนโรงเรียน*. (ปริญญาานิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, กรุงเทพมหานคร.
- เรไร ไพรวรรณ. (2548). *รายงานการวิจัยการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนในเขตชนบุรี*.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- วารี หอมอุดม. (2557, พฤษภาคม 2). *คุณค่าของภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย และการสืบทอด*.
สืบค้นจาก <http://www.kroobannok.com>
- วิไล กันทะใจ. (2550). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสาระการเรียนรู้วิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยีเรื่อง
ภูมิปัญญาไทยในตุงล้านนา โรงเรียนบ้านร้องกวาง (จันทิมาคม) อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่*.
(วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, อุตรดิตถ์.
- สมบัติ พรหมพันท้าว. (2551). *แนวทางการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้
ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ*. (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สารานุกรมวิกิพีเดีย. (2558, ตุลาคม 1). *ภูมิปัญญาอำเภอพระสมุทรเจดีย์*. สืบค้นจาก <http://th.wikipedia.org/>
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2544). *กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. (2539). *เอกสารการสอนชุดวิชาโรงเรียนกับชุมชน หน่วยที่ 1 – 7*.
พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). *แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. 3rd ed. New York: Harper & Row.